

Oom Toon

Als je ooit eens schrijft: "Aan de lessen van oom Toon heb ik veel plezier beleefd!" en je naam op het toneelprogramma vaak genoemd wordt bij "technische dienst", loop je de kans vroeg of laat door een van onze redactieleden te worden gebeld met de vraag: "Kun je hier iets over schrijven?"

Nou Hennie, vooruit dan maar!" Het biedt tevens de kans de inhoud van ons illustere blad enigszins een andere richting te geven. Niet alleen ons 'kweekschoolverleden', maar ook onze beroepservaringen, onze bezigheden nu en in de toekomst zijn interessant. Zeker onze reflectie daarover. Toch eerst maar even, voor deze keer, een stukje verleden:

In „Joseph in Dothan“ van Vondel

We kennen Anton Sweers allemaal als een zeer bevlogen regisseur, die ons als beginnende onderwijzertjes iets van 'expressie in woord en gebaar' probeerde bij te brengen. We maakten indertijd kennis met een tenger persoon met een perkamenten gezicht (oorzaak grime) en een schorre stem (geen geluidsinstallaties) die ons in zijn eerste les in de aula vertelde dat hij met "Oom Toon" aangesproken kon worden. Hij nam in 1968 afscheid van zijn 'kweekschool'. De tijden veranderden snel, ook de invulling van zijn vakgebied. Hij was het er niet helemaal mee eens. Ik herinner me nog goed dat hij tijdens zijn afscheidstoespraak zei: "Ik had het liever bij het oude gehouden." Helaas overleed hij een jaar later, op 66-jarige leeftijd. Hij had beter verdiend. Oom Toon begon zijn toneel-/regisseursloopbaan in 1919 kort na de eerste wereldoorlog (!). Hij had de kunst afgekeken van ene Royaards, een toneeldictator uit het begin van de vorige eeuw. Vanuit de bloemenwinkel (Ivy-shop) mocht de jonge Toon bloemen brengen naar de stadsschouwburg waar Royaards z'n 'prachtliovende repertoire' speelde. Toon woonde op die manier repetities bij en kreeg het gedaan tijdens voorstellingen vanuit de coulissen 'op de planken' te mogen kijken.

Over zijn toneelleven tot 1960 is een boek uitgekomen: 'Het spel der duizenden'. Anton Sweers, 40 jaar toneelspeler en 25 jaar leider van Ons Leekenspel. Dit boek heb ik helaas niet meer, maar ik kan me nog herinneren dat uitbundig beschreven werd, hoe hij al die jaren toneel heeft gespeeld en geregisseerd. Vooral zijn massaspelen zijn bekend. Overigens is (was) het boek ook een prachtige beschrijving van ons, gelukkig voorbijge, 'Rijke Roomse Leven'.

Misschien minder bekend is dat Toon medeoprichter/directeur was van een uitgeverij en drukkerij 'Ons Leekenspel'. Als zodanig werden opdrachten gegeven aan o.a. Jan Engelman, Godfried Bomans, Gabriel Smit.

In 1962 begon Toon ook ons te leren toneelspelen. Ik herinner me een van zijn eerste lessen. We moesten op het toneel in de aula een verhaal(-tje) vertellen en ik ging meteen behoorlijk af. "Jongen, je kunt er niets aan doen hoor, maar zo zit je niet op toneel!"

Toch heeft hij ook met ons successen kunnen boeken. We kunnen ons de toneelstukken *Maar een miljoen*, *Ontheemden*, *Lucifer (1964)*, *De Bramenplukker* en *Elckerlyc* nog wel herinneren. Voor de cast kwamen meestal getalenteerde toneelspelers in aanmerking die het drama of de sketches voor het voetlicht mochten brengen. Zoals gezegd met succes, hoewel Toon achter de schermen niet altijd tevreden was. (Steggink speelde mee in *Lucifer*. Ik zal Toons woorden niet herhalen.) Hij liet het overigens niet vaak merken en gaf meestal enthousiast commentaar. Vanachter het lichtpaneel of vanuit het souffleurshok heb ik

MAAR EEN MILJOEN

De auteur zelf noemt zijn spel een "beschouwelijke moraliteit"; er moet dus een moraal in zitten, maar om U de waarheid te zeggen was ons die niet direct opgevallen. Wij werden meer aangetrokken door het feestelijke en kleurrijke schouwspel van een Oosterse stad, met straatzangers, waarzeggers, slangbezweerders en nog tal van andere bonte straattypes. Het was duidelijk dat er voor ieder van ons wel een "lekker rolletje" was weggelegd. En wij werden ook bekoord door de spelact, ietwat musical-achtige sfeer van dit stuk, waarin soms op lichte wijze heel ernstige zaken worden aangeroerd. Kortom, dit spel "heeft" iets, al kunnen wij moeilijk zeggen wat. Hopelijk zal het toch in de voorstelling doorachemen. Misschien toch de moraal? Ach, die is eigenlijk vrij simpel, wij hebben er zelfs een spreekwoord voor: geld maakt ook niet gelukkig, terwijl een beetje geluk juist zo broodnodig is voor ieder mens. Laten wij het er maar op houden, dat dat beetje glimlachende levenswijshoud op de achtergrond de derde reden is waarom wij tot dit spel werden aangetrokken.

SPELERS EN REGISSEUR

Kostuums	De Munnik, Den Haag
Kapwerk	L. Grootkop, Amersfoort
Decor	H. v. Ootmarsum
Technische dienst	Ben Preyer, algehele leiding Fons Wierink jr. Hennie Gerritsen J. Scholte-Lubberink
Regie	Anton Sweera

PERSONEN

Duvel	Marcel Schrage
Haasan, straatzanger	Herman Jansen
Ali, zijn vriend	Herman de Groot
Marcel Thibout	Frits Leroux
Omar, lotenverkoper	Frank Pothof
Mustapha	Anton de Vries
Yusauf	Harry de Valk
Suleika	Ria Miltenburg
Agent	Cees Wessels
Drie Chinezen:	Jan Vroonhof
	Hennie Bouwhuis
	Theo Grömmel
Drie dronken matrozen	Jaap Blokker
	Martin Linthorst
	Wim Smeets
Aangespoelde matroos	Cor van den Heuvel
Drie kooplieden	Hans van Benthem
	Wil Schurink
	Wil Brok
Twee Arabische nozems	Hans van Velzen
	Chris Kok
Drie Amerikanen met vrouw	Jan Mulder met Marja Bakker
	Gerard Kosse met Marjo Kietselaar
	Hans Wesseling met Elly Kock
Arabier met vrouw	Ben Hoenderboom met Marie-José van Oostrom
Duitsers met vrouw	Henk van Hees met Jeanette Lansink
Kwajongen	Jos Peters
Verpleegster	Trudy Jacobs

diverse schouwspelen, op onze school en op andere locaties in 't land, gade mogen slaan. Omdat ik me voor techniek interesseerde - waarom ben ik eigenlijk onderwijzer geworden? - en vaak allerlei klusjes opknapt, vroeg hij mij geregeld samen met anderen ook iets voor hem te doen, o.a. in zijn drukkerij. Zo maakte ik Toon vaak mee, in goede tijden en slechte tijden en kan ik later schrijven: "Aan oom Toon heb ik veel plezier beleefd!"

Geïnspireerd door Toon heb ik leren regisseren en toneelspelen (een aangename bijkomstigheid voor schooldirecteuren!). Vaak heb ik tegen collega's gezegd als ik weer eens genoeg had van vergaderen en managen: "Laat mij dat maar even doen". Met plezier stortte ik me dan op een kerst- of einde-jaarsviering, de dagelijkse gang van zaken ontvluchtend. De kerstuitvoeringen vonden vaak in de kerk plaats. *Anekdote: Zegt een leerling van 8 jaar (ook toneel) tegen een andere leerling op het tabernakel wijzend: "Hier woont Jezus. Zegt Wim (ik weet nu nog zijn naam) zijn oor te luisteren leggend: "Ik heur niks!" (W.H. van de Pol: Het einde van het conventionele christendom)*

Toneellessen schoten door mijn hoofd wanneer ik weer eens moest meemaken dat leerkrachten of leerlingen stonden te stuntelen op toneel of voor de klas: zonder expressie, houding, motivatie, enz. Als ik dan, uiteraard positieve (!)kritiek moest geven, zei ik vaak: "Sorry dat ik dit zo zeg, maar het is de schuld van oom Toon!!" De 'slachtoffers' in onwetendheid achterlatend.

Tot zover het verleden, waar we hopelijk met genoeg naar terugkijken.

Zoals gezegd ging in '62 voor ons het toneeldoek open voor ons onderwijzersbestaan. (Ik vond het overigens interessant te horen dat velen dat niet zijn geworden of gebleven.) Het "toneelstuk" duurde in ieder geval voor de meesten ongeveer 40 jaar. De vraag dringt zich op: "Welke invloed hadden (hebben) toneellessen op ons (onderwijzers)leven? Wat voor invloed heeft een persoon als Toon en anderen op ons gehad en wat hebben zij ons nu eigenlijk geleerd?"

In veel gevallen worden namelijk ogen, oren en gevoelens aardig voor de gek gehouden. Verschillende vormen van kunst, zeker ook toneel, spelen hierop in. Ik wil de ervaringen met de "toneelspelers" van toen en nu graag voor een volgende keer bewaren.

Ben Preijer (wordt vervolgd!)

Oom Toon (deel 2)

Woord vooraf:

Een simpele bijdrage aan ons illustere blad H3 nr. 17 over onze toneelleraar maakt meer gevoelens los dan ondergetekende heeft vermoed. Ik ontving de nodige reacties, de meeste positief. Dank daarvoor. Tegen anderen wil ik zeggen dat op het moment dat je 70 bent en, zoals Gerard het noemt: "De Grote Gelijkmaker" in zicht komt, enige mildheid en berusting ons zeker past. (Ook al voel je je soms gepasseerd!)

Ik werd er o.a. op gewezen dat voor enkelen (velen?) Oom Toon binnen het toenmalige docentencorps als meest toegankelijk en menselijk werd ervaren. Hij kende heel wat studenten persoonlijk en zette zich blijkbaar materieel en immaterieel voor velen in.

Voorbeelden:

Enkelen mochten met hem mee op vakantie, voor anderen loste hij kleine en grote (privé-)problemen op. Blijkbaar werd zijn invoelingsvermogen door velen onderschat. Aan de andere kant was het voor hem natuurlijk moeilijk een kleine 200 'kwekelingen' echt te kennen.

Ome Toon op vakantie in Noorwegen met o.a. Gerard Kosse en Wim Smeets.

Terug naar de vraag: "Welke invloed hebben Toons toneellessen op mijn (ons) onderwijsersleven gehad?"

Daarvoor moet ik enkele (deel-)vragen beantwoorden.

Vraag 1: Wat heb ik in die periode, o.a. in de contacten met Toon, eigenlijk geleerd?

Hoewel ik zelf niet veel aan toneelspelen toekwam, ik vond de techniek interessanter, leerde je wel dat het spel niet alleen op toneel plaats vond. De onzekerheden, de nerveuze spanningen voor het toneelspel, de tranen of de uitgelatenheid na afloop, deden je menig student van een andere kant leren kennen.

Dezelfde gedragingen kom en kwam ik in het latere beroepsleven regelmatig tegen. Misschien kun je zelf nog wel enkele collega's voor de geest halen. Ik weet niet of ik de meeste 'problemen' á la Toon heb opgelost. Zijn empathie (maar soms ook zijn opvliegendheid) en gedrevenheid maakten toen veel goed.

Eigenlijk heb ik zelf geleerd veel zaken in dit ondermaanse als een toneelstuk te zien. Je krijgt een andere kijk op de zaak en het heeft mij geholpen veel problemen te relativiseren. Mijn driejarig kleinkind zou zeggen: "Het geeft niet erg!" Heb ik mijn leerlingen, leerkrachten iets bij kunnen brengen? Ik hoop: (Gerard!) Richt je op wezenlijke dingen. Onderwerpen die bij de diverse reünies ter sprake komen, gaan nooit over wat men geleerd heeft aan taal, rekenen, enz., maar meestal over 'het schoolfeest', de (kerst)vieringen, het slottoneel en individuele hulp, de al dan niet strenge, aardige enz. juf. Blijkbaar maken sfeer, omgeving contacten meer indruk dan leerprestaties.

Vraag 2: Heb ik iets aan (toneel-)techniek gehad? De lampen, het geluid, de verlichting, de muziek, de decors, de drukkerij...

Omdat ik er o.a. door Toon meer en meer mee in contact kwam, is de interesse hiervoor altijd gebleven. Ik ben met Toon en een toenmalige decorschilder (naam vergeten) menigmaal in studio's vol decorstukken geweest. Toon vond de toneelomgeving (decors, belichting en grime) een wezenlijk onderdeel van het hele gebeuren op de 'Bühne'. Een goede omgeving kon een toneelstuk maken of breken.

Uitspraken van Toon: “Dat plakt maar baarden en snorren op het gezicht, want anders deugt het niet...” Op de vraag: “Hebt u geen voetlicht”, kreeg hij eens het antwoord: “Het voetlicht hangt aan de zolder.”

Als ik deze mening transfereer naar ons dagelijks leven, dan kan ik alleen maar beamen: ‘imago’ doet veel. Zorg dat je op de juiste manier in de spotlights staat. Interessante vraag: ‘Welk image hadden we 50 jaar geleden en welk image hebben we later opgebouwd?’

Dit terzijde. Als bestuurslid van een parochie heb ik de kerk in Doetinchem zojuist van een nieuwe indirecte verlichting en nieuwe geluidsinstallatie voorzien. (Is dit toeval?)

Maak je overigens geen zorgen, waarschijnlijk ben ik het meest gesecculariseerde bestuurslid in de Achterhoek en omgeving!

Vraag 3: Deed ‘toneel’ iets voor mijn algemene ontwikkeling?

Maria Montessori (1870 – 1952)

Als aanhanger van de Montessoritheorie (leer mij hetzelfde te doen) en ook voorstander van een harmonieuze ontwikkeling, deed mij in oktober de uitkomst van het ‘Nationaal Schoolonderzoek’ schrikken. Van 37% van de ondervraagden mocht ‘drama’ verdwijnen. Volgens mij hebben velen iets nog niet goed begrepen of het niveau van de dramalessen is ‘dramatisch’ gedaald. Juist de kunstzinnige vorming kan studenten leren ‘over de muren heen kijken’, kennis te nemen van de wereld om hen heen, de context waarin ze hun kennis moeten plaatsen.

In de jaren ‘62-’67 was er meer onder de zon dan we binnen onze ‘muren’ konden vermoeden. Dankzij toneel en de activiteiten in den lande kon ik er af en toe een beetje overheen kijken.

Slot

Dankzij Harrie heb ik het boek *Spel der Duizenden* weer in mijn bezit (uitgegeven 1959!). Het boek geeft een overzicht van Toons’ toneelactiviteiten van 1919 tot 1959. Bij het lezen ervan krijgen we nog meer bewondering voor de energie en gedrevenheid waarmee hij voor zijn ideaal ging. Het is bovendien ook een prachtig stuk geschiedschrijving over het katholiek toneel in die jaren.

Een citaat uit de inleiding (door Toon geschreven!): *“Niets is immers vluchtiger dan toneel. Een voorstelling moge nog zo goed zijn geweest, zij raakt vergeten en leeft alleen nog voort in de herinnering van degenen die eraan hebben meegewerkt.”*

Ik denk dat dit ook geldt voor het toneelstuk van ons leven.

Met vriendelijke groet,

Ben Preijer.